

Cerkev v boju zoper diktaturo gospodarstva brez obraza in pravega človeškega cilja

Ekonomsko-etična presoja Apostolske spodbude *Evangelii gaudium*

V začetku leta 2015 je pri založbi *Piemme* izšla knjiga z naslovom *Papa Francesco questa economia uccide*, ki sta jo pripravila koordinator *Vatican Insiderja* Andrea Tornielli¹ in vaticanist *La Stampe* Giacomo Galeazzi.² V njej so zbrani in analizirani govori, dokumenti in nastopi papeža Frančiška o uboštvi, migraciji, družbeni pravičnosti, ohranjanju stvarstva. S temi papeževimi stališči pa so se v knjigi soočili znani izvedenci na področju ekonomije, financ in družbenega nauka Cerkve, kot sta prof. Stefano Zamagni in bankir Ettore Gotti Tedeschi. V knjigi so predstavljene tudi reakcije, ki so jih sprožila papeževa stališča. Obširni izsek intervjuja s papežem Frančiškom sta poleg *La Stampe* objavila še *La Nación* v španščini in *Associated Press* v angleščini. To, da je bilo nekaj pripomb finančnih časopisov ali eksponatov različnih gibanj, najbrž ni presenetljivo, presenetljivo pa je, da so taki in podobni komentarji prišli tudi iz vrst katoliških krogov. Ali je papež res proti kapitalizmu in bogastvu? Kaj je to, kar on imenuje ekonomija izključevanja in neenakosti? Zakaj se zavzema za zavračanje absolutne avtonomije tržišča in finančnih špekulacij? Ali v tem obstaja kontinuiteta cerkvenega socialnega nauka ali pa je ostra kritika kapitalizma papeža Frančiška *precedens* v odnosu do njegovih predhodnikov? V članku bomo v luči knjige *Papa Francesco questa economia uccide* in ekonomsko-etične presoje apostolske spodbude *Evangelii gaudium* predstavili temeljna izhodišča papeža Frančiška.

Evropa je po dveh svetovnih vojnah znala pogumno in inovativno pristopiti k ogromnim izzivom svojega časa. Uspela je določiti nove cilje in jim odločno slediti, pozabiti na stare sovražnike in tekmovalnost preoblikovali v sodelovanje, medsebojno ljubosumnost spremeniti v priložnost in pospeševati jasen razvoj kljub neizogibnim napakam na poti. In vse to je znala narediti, ker je niso gnali samo trenutni interesi, ampak trdni ideali, ki so izhajali iz

krščanskega razumevanja človeške osebe in družbe. Danes se Evropa nahaja na pomembnem razcepu v svoji zgodovini. Če ne bo znala obuditi bistvenih idealov, ki so jo navdihnili, ter tako ustvarjalno najti pot za ohranjanje svojih institucij, tvega, da bo ostala blokirana z utrujenimi in kratkovidnimi silami, ki s težavo postavljajo na prvo mesto vrednote solidarnosti in pristnega iskanja skupnega dobrega, kar je osnova za uravnoteženo izgrajevanje Evrope.

Globalna vprašanja, ki zaznamujejo današnje generacije v Evropi, so tako kompleksna, da brez pametne koordinacije in usmeritve, ki segajo čez posamezne države, s težavo upamo na uspeh in pravo rešitev. Ključna vprašanja in največji problemi mednarodnih razsežnosti Evrope, Evrope danes in jutri, ki jih je potrebno premisliti, urediti in rešiti, lahko uvrstimo v tri glavne skupine, in sicer: (prisilne) migracije in mase beguncev, zaščita naravnega okolja in vedno večji vpliv človekovih dejavnosti na podnebje ter ekonomija in finance, odvisna le od finančnih spekulacij in tveganj. Zadnji od teh, ki jo lahko v kontekstu apostolske spodbude *Evangelii gaudium* (exhortatio apostolica) imenujemo zombijeva ekonomija ali ekonomija kot telo brez duše, papež Frančišek v omenjeni apostolski spodbudi ostro postavi ob rob izzivalno vprašanje: »Neverjetno je, da ne vzbuja nobene pozornosti, če zmrzne star človek, ki je prisiljen živeti na cesti, medtem ko zbujajo pozornost padec za dve točki na borzi.« (EG 53) Papež Frančišek v apostolski spodbudi, polni izzivalnih vprašanj, ki so jih pogosto zastavljali jezuitski pridigarji starega sloga, da so svojim poslušalcem pomagali pri izpraševanju vesti, kot papež *ne desničar* in *ne levičar*, temveč v skrbi kontinuitete socialne doktrine Cerkve, proti političnemu, medijskemu in družbenemu populizmu, brezbriznemu bogastvu sveta ter relativizmu v lastnih vrstah, ki s svojo spiritualno in pastoralno draperijo skriva svojo posvetno usmerjenost, odgovarja na ključno vprašanje *ekonomije*, ki ubija, in s tem povezane *družbene neenakosti* (tč. 53). Ali gre pri tem za iskanje tretje poti med liberalizmom oziroma kapitalizmom in socializmom oziroma komunizmom? Ali gre za iskanje poti po zatonu »realnega socializma«? Kaj pravzaprav pomeni papežev poziv? Kakšen je razlog papeževega javnega sporočila o temah ekonomije? Kaj nam o tem govori papežev življenjepis in njegovo škofovsko delo v Buenos Airesu, glavnem mestu Argentine, kjer se je v začetku tretjega tisočletja zgodila dramatična finančna kriza? Ima beseda papeža Frančiška, beseda družbenega nauka

Cerkve, sporočilo za čas ekonomije in financ v današnjem svetu? To so vprašanja, ki imajo sicer skromno namero, da ne odpirajo samo novih vprašanj, temveč podajo tudi odgovore na svet, v katerem živimo, o pravih, s katerimi vlada, in o sistemih, ki ga vzdržujejo.

»Danes moramo zavračati ekonomijo izključevanja in neenakosti dohodkov. Takšna ekonomija ubija. Neverjetno je, da ne vzbuja nobene pozornosti, če zmrzne star človek, ki je prisiljen živeti na cesti, medtem ko zbujajo pozornost padec za dve točki na borzi. /.../ V tej povezavi nekateri zagovarjajo tudi teorije »pronicanja« (teorije trickle-down), ki predpostavljajo, da vsaka gospodarska rast, ki jo pospešuje svobodni trg, zmore sama po sebi povzročiti večjo enakost in družbeno vključitev v svet. Ta nazor, ki ga dejstva nikdar niso potrdila, izraža nespametno, lahkoverno zaupanje v dobroto tistih, ki imajo v rokah gospodarsko moč, kakor tudi zaupanje v oboževane mehanizme prevladujočega gospodarskega sistema. Medtem izključeni še naprej čakajo ...« (tč. 53–54) Omenjeni odlomek, vzet iz dokumenta apostolske spodbude, posvečene evangelizaciji, je kot prgišče, na videz komaj opazna trditev, a več kot dovolj za vzbuditev strasti in kritike na papeževo presojo t.i. kapitalizma in imperializma. Apostolska spodbuda *Evangelii gaudium* – v slovenskem prevodu *Veselje evangelija* – je po osmih mesecih po izvolitvi takrat 76-letnega argentinskega nadškofa in kardinala Bergoglia nedvomno ključnega pomena za presojo Evrope in presojo Cerkve oziroma pontifikata papeža Frančiška.³

POT CERKVE V PRIHODNIH LETIH

Apostolska spodbuda *Evangelii gaudium* je posvečena evangelizaciji in je prvi programski dokument papeža Frančiška. Lahko bi rekli programski brez programa, saj papež z dokumentom ne podaja smernic od zgoraj za reformo ali strategijo, temveč spodbuja procese, ki se jih sicer v *enem zamahu* ne zaključi in tudi ne zakoliči. Papež je apostolsko spodbudo vključil kot

ključni dokument svojega pontifikata, s katerim opredeli cilje sinode o evangelizaciji. Spodbuda govori predvsem o »poti Cerkve v prihodnjih letih«. »*Veselje evangelija*«, beremo na začetku dokumenta, »napolnjuje srce in celotno življenje ljudi, ki se srečajo z Jezusom; ljudi, ki dovolijo, da jih odreši greha, žalosti, notranje praznine, osamljenosti. Z Jezusom Kristusom se vedno rojeva in oživlja veselje« (tč. 1). Po drugi strani je »velika nevarnost sedanjega sveta z njegovo mnogovrstno in neznosno ponudbo potrošnje samoljubna žalost, ki prihaja iz lagodnega in skopuškega srca, iz bolestnega iskanja površnih užitkov, iz osamljene zavesti« (tč. 2). Ta resničnost kot stalna nevarnost preti tudi mnogim kristjanom, pripomni papež, in mnogi zapadejo vanjo in postanejo užaljeni, nezadovoljni, brez življenja. Pa vendar, »kadar kdo stori majhen korak naproti Jezusu, odkrije, da je Jezus že pričakoval njegov prihod z odprtimi rokami« (tč. 3). Navsezadnje *Evangelii gaudium* niti ne želi biti dokument družbenega nauka Cerkve. To v besedilu pravi tudi sam papež: »To ni dokument o družbenih vprašanjih. Za razmislek o teh različnih vprašanjih imamo na voljo *Kompendij družbenega nauka Cerkve*. Zelo priporočam branje in preučevanje tega ustreznega priročnika« (tč. 184). Kratki odlomki, ki so posvečeni ubogim, neenakosti, družbeni nepravici in malikovanju denarja, niso sestavni in specifični del razlage, temveč se vključujejo v širši kontekst celotnega besedila, katerega namen je spomniti Cerkev na temelj njenega poslanstva. Na več mestih v dokumentu papež Frančišek, podobno kot beremo v *Octogesima adveniens* (1971) Pavla VI., spominja, da Cerkev ne more več podajati zgolj ene besede, ki bi veljala in bila primerna za vse različne in zapletene situacije, ki se pojavljajo v različnih delih sveta. Zato ne spominja le na vse tiste dokumente, ki so jih objavili predhodni papeži, temveč tudi na dokumente regionalnih in nacionalnih škofovskih konferenc vseh kontinentov, pri katerih se papež Frančišek na več mestih ustavlja in jih citira »neobičajno široko in raznoliko«,

kakor je pripomnil jezuit Gian Paolo Salvini v svojem komentarju dokumenta *Evangelii gaudium*, ki ga je pripravila jezuitska revija *Civiltà Cattolica*. »Jasno in ostro nakazuje na današnje zlo v svetu,« nadaljuje pater Salvini, »z namenom, da bi bolj razumeli družbeni okvir Cerkve, v katerem danes evangelizira; govori v pozitivnem tonu, tonu, ki gradi z namenom, da opogumi, ne da razdira, in da se ni bi nikoli izgubilo ‚veselje evangelizacije‘.« A kljub temu, kakor smo že omenili, je ravno papeževa ostra kritika besed o ekonomiji vzbudila veliko pozornost in ostro kritiko.

»Ni papeževa naloga,« kakor piše papež Frančišek v ‚programskem besedilu svojega pontifikata‘, »podati podrobno in popolno analizo sedanje resničnosti,« ampak poziva »vse skupnosti«, naj si vedno prizadevajo za »vedno budno preučevanje znamenj časa«. Govori o pomembni nalogi in odgovornosti, saj »nekateri sedanji položaji, kolikor ni dobrih rešitev, lahko sprožijo procese razčlovečenja, ki jih je nato zelo težko preobrniti«. Moramo jasno razlikovati, nadaljuje papež Frančišek, »kaj je lahko sad Božjega kraljestva in tudi kaj škoduje Božjemu načrtu. To vključuje ne le prepoznavanje in razločevanje duhov, ampak – in to je odločilno – odločanje za navdihe dobrega duha in zavračanje vzgibov hudega duha. Predpostavljam različne analize, ki so jih podali drugi dokumenti vesoljnega cerkvenega učiteljstva, kakor tudi predloge, ki so jih predstavile pokrajinske in narodne škofovske konference« (tč. 51). To je drugi pomemben odlomek apostolske spodbude: *Evangelii gaudium* ni dokument družbenega nauka, temveč v celoti predpostavlja in obravnava razne vidike dokumentov pokrajinskih in nacionalnih škofovskih konferenc, ki se ukvarjajo s težavami in priložnostmi v lokalnih skupnostih. »V tej spodbudi,« pravi papež Bergoglio, »nameravam le na kratko in pod pastoralnim vidikom obravnavati nekatere vidike, ki morejo zadržati ali oslabiti živost misijonarske prenovе Cerkve, bodisi ker se tičejo življenja in dostojanstva

Božjega ljudstva bodisi ker vplivajo tudi na osebe, ki neposredneje spadajo k cerkvenim ustanovam in izpolnjujejo naloge evangelizacije« (tč. 51). Kar pomeni, da papež ne podaja sistematične razlage, temveč na nekaterih vidikih s tem dokumentom povzema pastoralne vidike, se pravi, da govori o ‚evangelizaciji‘.

DRUŽBENA NEENAKOST MED EKONOMIJO IN MORALO

Frančišek v nadaljevanju opisuje nekatere izzive današnjega sveta in pripomni: »Človeštvo trenutno doživlja zgodovinski preobrat, ki ga lahko vidimo ob napredku na različnih področjih. Hvalevredni so uspehi, ki prispevajo k blaginji ljudi, na primer na področju zdravstva, vzgoje in komunikacije« (tč. 52). Vidimo, da je papežev pogled realističen, ne želi zavreči vsega vidnega napredka. »Vsekakor ne smemo pozabiti,« nadaljuje, »da večji del mož in žena našega časa živi v vsakodnevni negotovosti, z usodnimi posledicami. Nekatere patologije se bohotno širijo. Stiska in obup se polaščata src mnogih ljudi, celo v tako imenovanih bogatih deželah. Pogosto ugaša življenjsko veselje, razraščata se nespoštljivost in nasilje, družbena neenakost vedno jasneje prihaja na dan« (tč. 52). Na tem mestu je pomembno opozoriti na besedo, ki jo uporablja papež Frančišek, in sicer ‚neenakost‘ (*inequità*), izraz s »socialno-ekonomskim prizvokom«, namesto ‚nepravičnosti‘ (*iniquità*), ki ima moralno težo. »Človek se mora boriti za življenje,« nadaljuje Bergoglio, »ki pogosto nima pravega dostojanstva. To veliko spremembo so povzročili velikanski skoki, ki jih je mogoče zabeležiti glede kakovosti, količine, naglice in kopičenja na področju razvoja znanosti, kakor tudi v tehnoloških novostih in njihovi takojšnji uporabi na različnih področjih narave in življenja. Smo v dobi znanja in informacije, vira novih oblik zelo pogosto brezimne oblasti« (tč. 52).

»Zapoved «Ne ubijaj!» postavlja jasno mejo, da bi zavarovala vrednost človeškega življenja,« pravi papež v delu dokumenta, ki izzove največ razprave. Danes moramo »zavračati ekonomijo izključevanja in neenakosti dohodkov. Takšna ekonomija ubija. Neverjetno je, da ne vzbuja nobene pozornosti, če zmrzne star človek, ki je prisiljen živeti na cesti, medtem ko zbujajo pozornost padec za dve točki na borzi. To je izključevanje. Ni mogoče več prenašati, da mečejo proč hrano, ko ljudje trpijo zaradi lakote. To je družbena neenakost. Danes se vse dogaja po merilih konkurenčnosti in po zakonu močnejšega, kjer mogočnejši uničuje šibkejšega. Posledica tega položaja je, da so velike množice prebivalstva izključene in potisnjene na rob: so brez dela, brez možnosti, brez izhoda. Človeka obravnavajo kot potrošno dobrino, ki jo lahko uporabiš in nato vržeš proč. Začeli smo kulturo ‚izključevanja‘« (*skartiranje, odvečnega blaga, op.*), ki jo celo pospešujejo. Ne gre več samo za pojav izkoriščanja in zatiranja, ampak za nekaj novega: z izključevanjem je v svoji korenini prizadeta pripadnost k družbi, v kateri živimo. Zaradi izključevanja človek ni le v spodnjem sloju, na robu ali brez moči, ampak je čisto zunaj. Izključeni niso ‚izkoriščani‘, ampak so smeti, ‚odpadek‘« (tč. 53). Papež Frančišek več ne prikazuje izkoriščanja delavcev, kot to počne *Rerum novarum* v času Leona XIII., temveč izključenost mnogih posameznikov iz aktivne družbe, iz sveta dela, iz perspektive prihodnosti, kar v njih vzbuja občutek nekoristnosti; papež ob tem izpostavi dejstvo, da se take posameznike izkorišča in nato zavrže, z ustvarjanjem kulture izključevanja. Na tem mestu težko razumemo besede, da gre za absolutno in popolno zavračanje ekonomije in denarja, temveč gre za zavračanje določenega načina vodenja ekonomije in s tem povezanim načinom uporabe denarja.

V naslednji točki *Evangelii gaudium* (tč. 54) papež prinaša določen ‚tehnični primer‘, sklicujoč se na teorijo (ekonomskega) ‚pronicanja‘:⁴ »V tej povezavi nekateri zagovarjajo

tudi teorije ‚pronicanja‘ (teorije *trickle-down*), ki predpostavljajo, da vsaka gospodarska rast, ki jo pospešuje svobodni trg, zmore sama po sebi povzročiti večjo enakost in družbeno vključitev v svet.« Papež Frančišek poudarja, da »ta nazor, ki ga dejstva nikdar niso potrdila, izraža nespametno, lahkoverno zaupanje v dobroto tistih, ki imajo v rokah gospodarsko moč, kakor tudi zaupanje v oboževane mehanizme prevladujočega gospodarskega sistema. Medtem izključeni še naprej čakajo. Razvila se je globalizacija brezbržnosti, ki podpira življenjski slog, ki izključuje druge, ali navdušuje za ta sebični ideal«. Globalizacija brezbržnosti je izraz, ki je skovan ob

priliki hitrega obiska na Lampedusi ob žalni slovesnosti vseh preminulih na morju in zaradi ozaveščanja na te in podobne tragedije, ki se neprestano dogajajo.⁵ »Skoraj neopazno postajamo nezmožni občutiti sočutje,« piše papež Frančišek v nadaljevanju spodbude, »ne jokamo več zaradi drame drugih, niti nam ni do tega, da bi se zanje menili, kakor da bi šlo za odgovornost, ki je daleč od nas in se nas ne tiče. Kultura blaginje nas omamlja. Nemirni postajamo, če nam trg ponuja nekaj, česar še nismo kupili, medtem ko se nam vsa ta zatirana življenja zaradi pomanjkanja možnosti zdijo nekaj čisto običajnega, nekaj, kar nas sploh ne pretrese« (tč. 54).

Detajl notranjosti Sagrade Familie

V tč. 55 *Evangelii gaudium* papež Frančišek izreče ne ideologiji denarja, ki zaznamuje razvito družbo in ki je posledica ekonomskega ali monetarnega imperializma, ki ga je pred več kot osemdesetimi leti odločno pojasnil Pij XI. v encikliki *Quadragesimo anno* (1931).⁶ »Eden od razlogov za tak položaj,« pojasnjuje papež Bergoglio, ozirajoč se na današnjo krizo, »je v odnosu, ki smo ga vzpostavili do denarja. Mirno namreč sprejemamo njegovo nadvlado nad nami in našimi družbami. Zaradi finančne krize, ki jo prestajamo, pozabljamo, da je na njenem izvoru globoka antropološka kriza: zanikanje prvenstva človeške osebe! Ustvarili smo nove malike. Češčenje starodavnega teleta (prim. 2 Mz 32,1-35) ima novo in neusmiljeno obliko v malikovanju denarja in diktaturi gospodarstva brez obraza in brez pravega človeškega cilja. Svetovna kriza, ki obsega finance in gospodarstvo, jasno kaže njune neuravnovešenosti in predvsem hudo pomanjkanje antropološke usmeritve. To je pomanjkanje, ki človeka zoži samo na eno njegovih potreb: na potrošnjo« (tč. 55). Kakor vidimo, v središču ni samo finančna kriza, ekonomska kriza, kriza finančnih trgov, kriza borze, kriza finančnih špekulacij itd., ampak besedilo govori predvsem in najprej o krizi človeka, o kraji konzumerizma,⁷ ki dopušča, da se človeka reducira zgolj na njegove potrebe. Aleš Bučar-Ručman v svoji monografiji *Migracije in kriminaliteta: pogled čez meje stereotipov in predsodkov* opisuje, da konzumerizem obljublja stvari, ki jih želi posameznik, vendar ga pri tem zavaja, saj mu ne ponuja stvari, temveč zadovoljstvo notranjih vzgibov in nagovarja njegova čustva. Prepriča ga, da jih lahko zadovolji s potrošnjo, 'pravih' dobrin in storitev, s katerimi pridobi srečo, svobodo, vznemirljivost, lepoto, osebno priljubljenost. Na koncu predstavlja ideologijo potrošnje fetišistična logika, v kateri posamezniki vidijo različne cilje, želje, potrebe (ideje, lagodje, znanje, kulturo) kot objekte. S potrošnjo in posestjo teh objektov dosežejo svoje želje in

zadovoljijo potrebe. Če smo natančni, sta sama zamisel in predstava, da bi imeli gmotne dobrine, še pomembnejši kot njihovo resnično posredovanje. Ekonomija in potrošništvo po mnenju Richarda Sennetta v njegovem delu *Kultura novega kapitalizma* krepita »strast, ki požira samo sebe«. Ljudje mislijo, da bodo osvobojeni in srečni v objektih poželenja, ko pa te zares posedujejo, ugotovijo, da jim niso prinesli pričakovanega.

»Medtem ko prihodki maloštevilnih posameznikov strmo naraščajo,« pravi v nadaljevanju papež Frančišek v svoji spodbudi, »so prihodki večine še vedno zelo oddaljeni od blaginje tistih redkih srečnežev. To neravnotežje izvira iz ideologij, ki zagovarjajo popolno avtonomijo trga in denarno preračunljivost. Zato izpodbijajo nadzorno pravico držav, ki so pooblaščenice, da bdijo nad varstvom skupne blaginje. Nastaja nova, nevidna, virtualna tiranija, ki enostransko in neizprosno vsiljuje svoje zakone in svoja pravila« (tč. 56). Išče se popolna svoboda trga, vsakršna želja ali vzgib države, da poskrbi za skupno dobro ali poskrbi za osebe, ki jih je 'ekonomija, ki ubija', 'zavrgla', se označuje kot etatizem.⁸ V teh nekaj vrsticah papež Frančišek spominja na nezamenljivo vlogo politike v službi skupnega dobrega. Globalizacija namreč ne sme zadržati države, skupnosti in drugih posredniških teles, da ne bi izgradili sistema, ki bi bil pravičen ali z najmanjšo stopnjo neenakosti.

»Nastaja nova, nevidna, virtualna tiranija,« nadaljuje papež Frančišek, »ki enostransko in neizprosno vsiljuje svoje zakone in svoja pravila. Vrh tega dolgovi in njihove obresti oddaljujejo dežele od dejanskih možnosti njihovega gospodarstva in državljanov od njihove stvarne kupne moči. Vsemu temu se pridružuje razvejena korupcija in sebična utaja davkov, ki sta dobili svetovne razsežnosti.« (tč. 56) Rečemo lahko, da sta tako korupcija kot utaja davkov z nenehnimi odkritji vedno novih primerov stalna, če ne vsakotedenska sopotnika gospodarskih novic v sredstvih javnega obveščanja. Žal pa politika

pogosto na odkritje novih primerov velikih utaj odigra sramotne predstave. »Pohlep po oblasti in posesti,« piše papež Frančišek, »ne pozna nobenih meja. V tem sistemu, ki skuša požreti vse, kar ovira večanje dobička, je vse, kar je slabotno, prav tako tudi okolje, brez obrambe pred interesi pobožanstvenega trga, ki postanejo najvišje pravilo.« (tč. 56)

NE DENARJU, KI, VLADA'

Papež v nadaljevanju izreče svoj ne denarju, ki, vlada', namesto, da bi služil. Denar, ki je postal namen, namesto sredstvo. Poznan je izrek Aleksandra Dumasa: »Denar je dober sluga in slab gospodar.« Za to usmeritvijo, ponazarja papež Frančišek v 57. tč. dokumenta, »se skrivata odklanjanje etike in zavračanje Boga. Na etiko se kdaj gleda z nekim posmehljivim prezirom. Imajo jo za nedonosno in zgolj človeško stvarnost, ker relativizira denar in oblast. Občutijo jo kot ogroženost, ker obsoja manipuliranje in razvrednotenje osebe. Etika, končno, kaže na Boga, ki pričakuje obvezujoč odgovor, ki je izven kategorij trga. Za te kategorije, če so absolutizirane, je Bog nevaren, ker ga ni mogoče nadzirati in z njim manipulirati. Bog namreč kliče človeka k polnemu uresničenju in svobodi od vsakršnega podjarmljenja. Etika, ki ne postane ideologija, omogoča ravnovesje in bolj človeško družbeno ureditev. V tem smislu pozivam finančne strokovnjake in oblastnike raznih dežel, da premislijo besede nekega modrijana starega veka: 'Če svojih dobrin ne delimo z ubogimi, pomeni, da uboge okrademo in jim odvzamemo življenje. Dobrine, ki jih imamo, ne pripadajo nam, ampak njim.'« Na tem mestu papež Frančišek citira sv. Janeza Krizostoma (Zlatoustega), ki je omenjene besede izrekel v svoji Pridigi o Lazarju.

»Finančna reforma, ki ne prezira etike,« piše v nadaljevanju papež Bergoglio, zahteva »krempo spremembo temeljne usmeritve političnih voditeljev. Pozivam, da z odločnostjo in daljnovidnostjo sprejmejo ta izziv, ne da bi pri tem prezrli posebnosti okolja in razmer. Denar mora služiti in ne

vladati! Papež ljubi vse, bogate in revne. V Kristusovem imenu pa ima dolžnost spomniti, da morajo bogati pomagati revnim, jih spoštovati in podpirati. Spodbujam vas k nesebični solidarnosti in vrnitvi gospodarstva in financ k etiki v blagor človeka.« (tč. 58) Gre za jasen poziv tistim, ki imajo v rokah škarje in platno politične odgovornosti. Poziv, da določene mehanizme in procese, ekonomije, ki ubija' ne sprejemajo pasivno kot neizbežne. To je poziv politikom in politiki, da odkrijejo pravo voditeljsko vlogo in smisel svojega poslanstva, a to je skrb za vse, izgradnje skupnosti, v kateri ne sme biti nihče prisiljen ostati v ozadju. V kolikor bi papežev poziv in upanje uspela postati resničnost, so potrebni za uresničitev tega politiki z vizijo, s katero so sposobni premakniti procese; in ne samo možje in žene, ki skrbijo za svoj mesečni prihodek ali ponovni mandat, nesposobni odprtja pozitivnih reform.

NE SOCIALNI NEENAKOSTI

V nadaljevanju papež izreče svoj ne neenakosti, ki, rojeva nasilje' in v točki 59. spodbude *Evangelii gaudium* izpostavlja vprašanje varnosti v naši skupnosti. »Danes z mnogih strani zahtevajo večjo varnost,« opisuje. »A dokler ne bosta odstranjeni izključevanje in socialna neenakost v družbi in med različnimi narodi, bo nemogoče iztrebiti nasilje. Ubogi in najrevnejša ljudstva so obtoženi nasilja, toda brez enakih možnosti najdejo različne oblike agresije in vojne rodovitna tla, ki bodo prej ali slej povzročila eksplozijo. Dokler krajevna, narodna ali svetovna družba del same sebe na obrobjih prepušča usodi, ne bo nobenih političnih programov, niti zakonitih prisil ali nadzornih sistemov, ki morejo neomejeno zagotoviti mir.« A to se ne zgodi le zato, prikazuje papež, »ker družbena neenakost izziva nasilne odzive tistih, ki so izključeni iz sistema, ampak tudi zato, ker je družbeni in gospodarski sistem krivičen v korenini. Tako kakor se dobro želi razširjati, se tudi zlo,

v katero privolimo, se pravi krivica, nagiba k temu, da bi razširjala svojo škodljivo moč in bi na tistem dvignila s tečajev temelje vsakega političnega in družbenega sistema, pa naj se zdi še tako trden. Če ima vsako dejanje svoje posledice, potem vsebuje zlo, ki se je ugnezdilo v strukture neke družbe, vedno rušilno in smrtonosno moč«. Zlo se tako ne nahaja samo v srcih ljudi, ampak se je ugnezdilo v raznih družbenih strukturah in sistemih. To je zlo, ki je »strnjeno v krivičnih družbenih strukturah«. In to je, po besedah papeža Frančiška, »razlog, zakaj ne moremo pričakovati boljše prihodnosti. Smo zelo oddaljeni od tako imenovanega, konca zgodovine, ker pogoji za sprejemljiv in miren razvoj še niso ustrezno opredeljeni in uresničeni«. Lahko rečemo, da je to ena od najmočnejših izjav dokumenta, ki opozarja na izkrivljenost, ki jo je Janez Pavel II. izpostavil v encikliki *Sollicitudo rei socialis* (1987), kjer govori o ,strukturnih grehih'.

V naslednji točki spodbude papež Frančišek razmišlja o konzumerizmu, ki smo ga omenili že v enem od prejšnjih odstavkov. »Mehanizmi sedanjega gospodarstva pospešujejo brezupno potrošnjo. A pokaže se, da nebrzdano porabništvo, povezano z družbeno neenakostjo, podvojeno škoduje družbenemu tkivu. Na ta način družbena neenakost prej ali slej poraja nasilje, ki ne rešuje svetovne oboroževalne tekme in je nikoli ne bo rešila. Služi le poskusu, da bi zavajala tiste, ki terjajo večjo varnost. Saj vendar vemo, da orožje in nasilno zatiranje ustvarjata nove in hujše spopade, namesto da bi prinašali rešitve. Nekaterim je kar všeč, da uboge in revne dežele obtožujejo z neprimernimi posploševanji njihovega zla in si domišljajo, da bi našli rešitev v ,vzgoji', ki jih pomirja in spreminja v ukročena nenevarna bitja. To je še bolj pohujšljivo, če izključeni vidijo, kako raste tisti družbeni rak, ki je v mnogih deželah – vladah, podjetništvu in institucijah – globoko zakoreninjena korupcija, neodvisno od politične ideologije oblastnikov.« (tč. 60)

V enem od naslednjih točk (tč. 74) papež Frančišek razmišlja o strukturi mesta in o

težavah velikih mest, ki jih tudi sam dobro pozna, saj jih je občutil v argentinskem vele-mestu, v katerem je bil tudi nadškof. »Mesto poraja nekakšno stalno ambivalentnost, kajti ko svojim meščanom ponuja neskončno veliko možnosti, se hkrati za mnoge pojavljajo tudi številne ovire, da bi v svojem življenju dosegli popoln razcvet.« Tako se hiše in soseske gradijo »bolj za osamitev in obrambo, kakor za povezovanje in vključevanje«.

Ob koncu razmišljanja papež Frančišek citira znameniti govor Janeza XXIII., ki ga je imel ob slovesnem odprtju drugega vaticanskega koncila, in se distancira od ,mračnih prerokov' ter pojasnjuje, da »zlo našega sveta – in zla Cerkve – ne sme biti pretveza za zmanjšanje naše zavzetosti in našega žara. Sprejmimo jih kot izzive, ki nam pomagajo rasti«. Papež tako izreka odločen ne sterilnemu pesimizmu, kakor ga imenuje pater Gian Paolo Salvini v svojem komentarju spodbude *Evangelii gaudium*: »Papež spominja na eno od najnevarnejših pasti, ki gasi žar in drznost, to je občutek poraženosti, ki nas spreminja v trdosrčne pesimiste. Pomemben izziv je pokazati, da beg od osebnega in trdnega odnosa z Bogom, ki vključuje tudi odnos z bližnjim, ni nikoli rešitev.«

NE ABSOLUTNI AVTONOMIJI TRGOV IN FINANČNIH ŠPEKULACIJ

V nadaljevanju spodbude *Evangelii gaudium* se v točkah 202 – 202 na več mestih ponovno izpostavlja teme gospodarstva in porazdelitve dohodkov. »Nujnost, odpraviti strukturne vzroke revščine, ne more čakati,« pojasni papež Frančišek, »ne le zaradi pragmatične zahteve, da bi dosegli rezultate in uredili družbo, ampak tudi zato, da bi jo ozdravili bolezni, ki jo napravlja krhko in nevredno in lahko vodi samo v nove krize. Projekte pomoči, ki se soočajo z nekaterimi nujnimi zahtevami, je treba imeti samo začasne ukrepe. Dokler problemi ubogih niso rešeni v korenini, s tem da se odpovedujemo popolni avtonomiji trgov in finančni spekulaciji

in se lotevamo strukturnih vzrokov neenake porazdelitve dohodkov (To vključuje »odstranitev strukturnih vzrokov nepravilnega delovanja svetovnega gospodarstva«: Benedikt XVI., »Nagovor diplomatskemu zboru, akreditiranem pri Svetem sedežu« (8. januar 2007): AAS 99 (2007), 73), *ne bodo rešeni problemi sveta in navsezadnje ne more biti rešen noben problem. Neenaka porazdelitev dohodkov je korenina družbenega zla*«. Potrebno je torej ,odpraviti' strukturne vzroke ,neenakosti', in postaviti vprašanje ,absolutne avtonomije trgov' in finančnih špekulacij, ki dogmatično sama sebe razume kot nedotakljivo do te mere, da se ji podreajo vse politične odločitve države.

»Dostojanstvo vsakega človeka in skupna blaginja,« piše v nadaljevanju papež Bergoglio, »sta vprašanji, ki bi morali določati celotno gospodarsko politiko. Vendar se včasih zdi, kakor da sta od zunaj dodana priveska, da bi izpopolnili politični govor, brez možnosti ali programov za resnično celovit razvoj. Koliko besed je v tem sistemu postalo neprijetnih! Nadležno je, če kdo govori o etiki, nadležno je, če kdo govori o svetovni solidarnosti, nadležno je, če kdo govori o razdelitvi dobrin, nadležno je, če kdo govori o tem, da je treba braniti delovna mesta, nadležno je, če kdo govori o dostojanstvu šibkih, nadležno je, če kdo govori o Bogu, ki terja zavzemanje za pravičnost. Drugič se dogaja, da te besede postanejo predmet oportunistične manipulacije, ki jih onečasti. Lagodna ravnodušnost do teh vprašanj odvzame našemu življenju in našim besedam vsakršen pomen.«

Že po nekaj dneh od objave tega dokumenta sta papež Frančišek in javnost izkusila, koliko ovir (in nasprotovanj) nastopi ob izpostavljanju vprašanj *svetovne solidarnosti, razdelitvi dobrin* in o *sistemih*, ki vzbujajo pomisleke. Konservativni ameriški komentatorji so papeža po objavi apostolske spodbude in njegove ostre kritike kapitalizma označili kot ,papeža marksista', nekoliko kasneje ga je znameniti *The Economist* označil kot

sodobnika Lenina, med drugim smo bili priča kritikam papeža, kot so pisali mediji: papež preveč govori o ubogih, o marginaliziranih, papež se ne spozna na ekonomijo, je marksist, komunist, pavperist (zagovornik revežev). Frančiškove besede o uboštvu, o socialni pravičnosti, njegovo pogosto usmerjanje pozornosti na pomoči potrebne so naleteli na kritike, pa tudi na obsodbe, včasih izrečene s trdoto in sarkazmom. S tem se je pravzaprav pokazalo, da so sporočilo papeža iz Argentine razumeli povsem jasno, ko v nadaljevanju spodbude trdi: »*Ne smemo več zaupati slepim močem in nevidni roki trga. Rast v pravičnost terja nekaj, kar je več kakor gospodarska rast, tudi če to predpostavlja. Terja odločitve, programe, mehanizme in postopke, ki so povsem jasno naravnani na boljšo razdelitev dohodkov, na ustvarjanje delovnih mest in na celovito podporo ubogih, ki je več kakor zgolj sistem socialne pomoči.*« (tč. 204)

Papežev dokument prav tako spominja na temeljna krščanska stališča do svetovnih problemov v odnosu do revščine in neenakosti. Namreč, evangelijsko sporočilo obeleži vsebino *socialnega imperativa*, ki ga ne moremo zaobiti: »*V središču evangelija samega sta občestveno življenje in obveznost do drugih.*« (tč. 177) V krščanstvu je namreč v temelju neomajno dostojanstvo vsakega človeka, dostojanstvo, ki je podeljeno s stvarjenjem človeka ,po Božji podobi'. Tako ima tudi odrešenje, ki ga prinaša Jezus, socialni pomen, ker »Bog v Kristusu ne odrešuje samo posamezne osebe, ampak tudi družbene odnose med ljudmi«⁹ (tč. 178). Z ozirom na družbeno vključenost ubogih papež opozarja, da nas ravnodušnost do krika ubogih postavlja izven božjega namena. Išče se nova miselnost, ki ni izražena samo z velikodušnostjo posameznega dejanja. »Rasti moramo v solidarnosti, ki »mora vsem ljudstvom omogočiti, da sama vzamejo v roko svojo usodo« (tč. 190), pojasni papež Frančišek, ko citira encikliko Pavla VI. *Populorum progressio*. Papež Frančišek v *Evangelii gaudium* ponavlja, da je celotno krščansko izkustvo zaznamovano z ubogimi: »Za Cerkev

je izbira za uboge najprej teološka kategorija in šele nato kulturno, sociološko, politično ali filozofsko vprašanje. « (tč. 198) Takšno stališče pripada avtentični tradiciji Cerkve. »Zaradi tega,« pravi papež, »želim ubogo Cerkev za uboge. Oni nas lahko veliko tega naučijo. Zato ker pričujejo za *sensus fidei* in ob lastnem trpljenju poznajo trpečega Kristusa.«

Kar papež Frančišek na nekaterih straneh *Evangelii gaudium* želi, je to, da se odpravi strukturne vzroke revščine z zavračanjem absolutne avtonomije trga in finančnih špekulacij. Ne smemo namreč zaupati slepim močem nevidne roke trga. Papež pojasnjuje, kako tuje je, da bi predlagal »neodgovoren populizem« (tč. 204) ter dodaja »če se kdo čuti užaljenega zaradi mojih besed, mu zagotavljam, da jih izrekam z ljubeznijo in najboljšim namenom, daleč od vsakega osebnega interesa ali politične ideologije. Moja beseda ni beseda sovražnika ali nasprotnika« (tč. 2018). Papež Frančišek v spodbudi spominja na dolžnost sodelovanja v političnem življenju, a temu dodaja, da »je potrebno nekaj več, da bi postali ljudstvo. To je nenehen proces, ki se ga mora udeležiti vsak novi rod« (tč. 220).

NAČELA ‚POTI MIRU‘

Povzamemo lahko štiri načela, ki jih ima papež Frančišek za glavne elemente *poti miru* in *graditvi ljudstva*:

Prvi element imenujemo Čas je pomembnejši kakor prostor: spominja, kako je pomembno dati čas procesom, da se lahko primerno razvijejo, ne da bi zahtevali njihov takojšen rezultat. Ena od napak, ki jih opazimo v družbeno-politični dejavnosti, je v tem, da dajemo prednost prostoru pred časom in procesi, kajti če damo prednost prostoru, se slepimo, češ da smo vse rešili v sedanosti in da hočemo obvladati vse prostore moči (prim. tč. 223).

Drugi element vsebuje trditev *Edinost je pomembnejša kakor spor*: spora ne smemo prezreti ali olepšati, moramo ga sprejeti in se soočiti z njim, rešiti ga in ga spremeniti v del

verige novega miroljubnega procesa (prim. tč. 226). Na ta način lahko razumemo skupnost v različnosti, ki ne pomeni prikazovanje razlik, temveč njihovo razreševanje na višjem nivoju, na katerem ostajajo ohranjeni dragoceni potenciali navzkrižnih strani.

Tretji element nosi naslov *Resničnost je pomembnejša kakor ideja*: resničnost je nekaj, kar ostaja, ideja pa se izdela. Ideje so sredstva, da dosežemo resničnost, da jo razumemo in v njej upravljamo. A nevarno je živeti samo v svetu besed, podob in sofizma.¹⁰ Predlogi politikov so pogosto videti logični in jasni, a se jih ne sprejema, ker se njihovi ustvarjalci nahajajo v svetu čistih idej in tako politiko zreducirajo na retoriko.

Četrto načelo imenuje papež Frančišek poimenuje *Celota je nad delom*: mogoče je in pogosto nastaja »napetost med globalizacijo in lokaliziranjem«. Ob tem se lahko zgodita dve skrajnosti, ena je ta, da državljani živijo v abstraktnem in globaliziranem univerzalizmu, kakor ustaljeni potniki v zadnjem vagonu, ki z odprtimi usti in naročenim ploskanjem občudujejo ognjemet sveta, ki pripada drugim. Druga skrajnost je, da postanejo folklorističen muzej na kraju navezanih puščavnikov, ki so obsojeni, da vedno ponavljajo iste reči, nezmožni, da bi jih pritegnila novost in da bi občudovali lepoto, ki jo Bog deli onkraj njihovih meja (prim. tč. 234). Vzorec, ki ga opisuje papež Frančišek, ni kroga, ki ni večja od delov, in kjer je vsaka točka enako oddaljena od središča ter ni nobene razlike med enim in drugim delom, ampak je to vzorec poliedra, »ki odseva stičišče vseh delov, ki ohranjajo svojo posebnost v njem« (tč. 236).

Zaključimo lahko, da po Frančiškovih besedah boj proti revščini ni samo ekonomski problem, ampak je predvsem moralni problem, ki »poziva h globalni solidarnosti in k razvoju pravičnejšega pristopanja k potrebam in hrepenenjem posameznikov in narodov po vsem svetu«. Papež Frančišek odločno kritizira neoliberalizem, kritizira ekonomijo izključevanja, ki človeka jemlje le za

potrošno blago, *teorijo kapljanja*, po kateri naj bi bogastvo od zgoraj prej ali slej prikapljalo do revnih; finančni sistem, ki vlada, namesto da bi služil; *časčenje denarja* itd. Papež prav tako meni, da so številni konflikti sodobnega sveta nasledek razmer, ki jih ustvarja neoliberalizem.¹¹ Ekonomski pogled, ki je izključno usmerjen na profit in materialno blaginjo, je nezmožen pozitivno prispevati h globalizaciji, ki pospešuje celostni razvoj narodov po svetu, pravično porazdelitev virov, zagotovljeno dostojno delo ter rast privatnih iniciativ in lokalnih podjetij. Ekonomija izključevanja in neenakosti, je opomnil papež, je pripeljala do še večjega števila razdedinjenih in odvrženih oseb, kot da bi bile neproduktivne in nekoristne. Tudi papež Benedikt XVI. pripomni: »Treba je skrbno oceniti posledice, ki jih ljudem prinaša sedanja težnja po gospodarstvu s kratkoročnimi, včasih celo trenutnimi koristmi. To zahteva nov in poglobljen premislek o pomenu gospodarstva in njegovih namenih, pa tudi temeljito in daljnovidno revizijo vzorca razvoja, da bi popravili nepravilnosti in popačenosti. Dejansko nas v to sili stopnja ekološkega zdravja planeta; predvsem pa človekova kulturna in moralna kriza, katere znamenja že precej časa opazamo na vseh koncih sveta.«

(1548-1563), ki jo je 1. decembra 2013 v papeževem imenu počastil omenjeni nemški kardinal, pomembno ime strokovnjakov za cerkveno zgodovino in neustrašni podpornik svete maše klasičnega rimskega obreda. Pri drugem dokumentu pa gre za apostolsko spodbudo z naslovom *Evangelii gaudium* (*Veselje evangelija*), v kateri trenutni sveti oče izraža svoje želje po reformi upravljanja Cerkve in poziva k dejavnemu uresničevanju t. i. nove evangelizacije. Bistvo obeh dokumentov je papežovo opozorilo o velikanski vrednosti *tako jezikovne kot teološke jasnosti* pri širjenju Besede oziroma Resnice, k čemur je poklican (in obenem dolžan) vsak katolik. Takšna jasnost ni zahteva zgolj posebnih zgodovinskih kriznih trenutkov (kakršen je tudi naš), temveč splošnega življenja Cerkve kot celote. V zvezi s tem papež uvede logično vez med izrecno omenjeno hermeneviko reforme v kontinuiteti (sklicujoč se na papeža Benedikta XVI.) in aktualnostjo tridentinskega koncila. Slednji nas po besedah svetega očeta lahko učinkovito prenovi v intelektualnem in moralnem smislu, kajti štiri in pol stoletja stari sklepi ostajajo dragoceni in pravoverni za vse čase.

- ⁴ T. i. teorija trickle-down, imenovana *reaganomika* ali tudi *vudu ekonomija* temelji na dveh predpostavkah. Prva je ta, da bo znižanje davkov premožnejšim povečalo njihove prihranke, spodbudilo naložbe in zaglano gospodarsko rast. Druga predpostavka pa je, da se bo ta učinek povečane gospodarske rasti skozi nove službe in višjo rast dohodkov prelil navzdol (»trickle down«).
- ⁵ Papež Frančišek je italijanski otok Lampedusa obiskal 8. Julija 2013. Lampedusa je manj kot 115 km oddaljena od tunizijske obale in je torej bližje afriški celine kakor Siciliji, italijanski pokrajini oz. otoku, katere del je. Odkar se je pred dvema letoma pričela arabska pomlad, je na otok prispelo že več deset tisoč beguncev. Otok je postal nekajšen cilj afriških beguncev na begu pred vojno, nasiljem in revščino. Papež Frančišek je takrat sam izpostavil in povedal: »Namen mojega obiska je bil, da vzdramim vesti«.
- ⁶ Okrožnica Pija XI. *Quadragesimo anno* (1931) je pisana je v času prve velike krize industrijskega razvoja, krepitve svetovnega imperializma in nastanka prve komunistične države. Glede vprašanja lastnine papež poudari pomen zasebne lastnine. Potrebno pa je razlikovati med pravico do lastnine in njeno uporabo. Pij XI. se ogradi tako od skrajnega individualizma, kot od socializma, poudari pa nujnost lastninske pravice in njene rabe ter nalogo države, da lastnino zaščiti. Tako zaključí, da je potrebno najti vzajemni odnos dela in kapitala. Ne sme se uničiti kapitala, ni pa dovoljeno izkoriščati delavcev za rast kapitalističnega dobička.
- ⁷ Termin konzumerizma se nanaša na družbe, v katerih številni oblikujejo svoje cilje v življenju predvsem na podlagi pridobivanja dobrin, ki jih več kot očitno ne potrebujejo za zagotavljanje eksistence ali vsakodnevna opravila.
- ⁸ Etatizem označuje sistem, v katerem si država lasti monopol odločanja o vsem družbenem življenju.
- ⁹ Prim.: Papeški svet za pravičnost in mir, *Kompandij družbenega nauka Cerkve*, 52.
- ¹⁰ Sofizem – navidezna resnica, namerno zavajajoča trditev.
- ¹¹ Izrecno kritična stališča do neoliberalizma sta izrekala tudi zadnja dva prefekta Kongregacije za doktrino vere, William Levada (2005–2012) in Gerhard L. Muller (2012–).

¹ Andrea Tornielli je novinar časopisa *La Stampa* in odgovoren za spletno stran *Vatican Insider*; sodeluje v več italijanskih in mednarodnih revijah. Znanе so številne njegove publikacije, prevedene v 17 državah, med katerimi lahko omenimo *Il nome di Dio è Misericordia* (objavljeno v 100 državah) in številne druge publikacije, vključno s prvo biografijo papeža Frančiška *Insieme* (2013), ki je prevedena v 16 jezikov.

² Giacomo Galeazzi je dopisnik vatikanskega časopisa *La Stampa* in eden od avtorjev spletne strani *Vatican Insider*. Med drugim je skupaj z Domenico Mogavero objavil delo *La Chiesa che non tace*.

³ V novembru leta 2013 je papež Frančišek izdal dva po obsegu različna, vsebinsko povezana dokumenta. Pri prvem gre za pismo njegovemu posebnemu odposlancu kardinalu Walterju Brandmüllerju, namenjeno kot čestitka ob 450. obletnici konca tridentinskega cerkvenega zbora